

JAARREKENING 2018
Stichting HAS Hogeschool

20 Juni 2019

Inhoudsopgave

Geconsolideerde jaarrekening

Bedrijfsgegevens	5
Balans per 31-12-2018	7
Staat van baten en lasten 2018	9
Kasstroomoverzicht	11
Grondslagen voor de jaarrekening	13
Toelichting op de geconsolideerde balans	17
Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten 2018	25
Analyse van het resultaat	31
Overzicht verbonden partijen	33

Bijlages

1. Model G 2018	35
2. Bezoldiging bestuurders en toezichthouders	37

Enkelvoudige jaarrekening

Balans HAS Opleidingen per 31-12-2018	39
Staat van baten en lasten 2018 HAS Opleidingen	41
Toelichting op de enkelvoudige balans en staat van baten en lasten 2018	43

Overige gegevens

Gebeurtenissen na balansdatum	47
Goedkeuring door Bestuur en Raad van Toezicht	49
Controleverklaring	51

Bedrijfsgegevens

Gegevens over de rechtspersoon

Naam	: Stichting HAS Opleidingen
Adres	: Onderwijsboulevard 221
Vestigingsplaats	: 5223 DE 's-Hertogenbosch
Postadres	: Postbus 90108, 5200 MA 's-Hertogenbosch
BRINnummer	: 21CW
Telefoonnr.	: 088-8903600
E-mailadres	: has@has.nl
Internetsite	: www.hashogeschool.nl
Bevoegd gezag nr.	: 40205
Naam contactpersoon	: R.R.G.M. Pashouwers
Telnr. contactpersoon	: 088-8903600
E-mailadres contactpersoon	: R.Pashouwers@has.nl
Kamer van Koophandel nummer	: 41084408

Gegevens over de geconsolideerde rechtspersoon

Naam	: Stichting HAS Kennis Transfer & Bedrijfsopleidingen
Adres	: Onderwijsboulevard 221
Vestigingsplaats	: 5223 DE 's-Hertogenbosch
Postadres	: Postbus 90108, 5200 MA 's-Hertogenbosch
Telefoon	: 088-8903637
E-mailadres	: Haskennistransfer@has.nl
Internetsite	: www.haskennistransfer.nl
Naam contactpersoon	: R.R.G.M. Pashouwers
Telnr contactpersoon	: 088-8903600
E-mailadres contactpersoon	: R.Pashouwers@has.nl
Kamer van Koophandel nummer	: 41086191

=

Bestuurders van beide rechtspersonen:

Drs. D.J. Pouwels, voorzitter van het College van Bestuur
Drs. L.G.M. Chermin, lid van het College van Bestuur
Ir. J.C.A.M. Denissen, lid van het College van Bestuur (per 1-9-2018 heeft hij zijn functie neergelegd)

Geconsolideerde balans HAS Hogeschool per 31 december 2018

(Bedragen x €1.000, balans na resultaatbestemming)

	31-12-2018	31-12-2017	
Vaste activa			
1.2	Materiële vaste activa	25.401	26.699
1.3	Financiële vaste activa	0	0
	<u>Totaal vaste activa</u>	<u>25.401</u>	<u>26.699</u>
Vlottende activa			
1.5	Vorderingen	2.241	2.392
1.7	Liquide middelen	78	328
	<u>Totaal vlottende activa</u>	<u>2.319</u>	<u>2.720</u>
	<u>Totaal Activa</u>	<u>27.720</u>	<u>29.419</u>
2.1	Eigen vermogen	7.919	7.012
2.2	Voorzeningen	2.494	1.335
2.3	Langlopende schulden	7.557	7.753
2.4	Kortlopende schulden	9.750	13.319
	<u>Totaal Passiva</u>	<u>27.720</u>	<u>29.419</u>

Geconsolideerde staat van baten en lasten Has Hogeschool 2018

(Bedragen x €1.000)

	Werkelijk 2018	Begroot 2018	Werkelijk 2017
3. Baten			
3.1 Rijksbijdragen	30.131	28.504	25.729
3.2 Overige overheidsbijdragen en subsidies	4.913	3.073	5.222
3.3 Collegegelden	6.848	7.260	6.655
3.4 Baten werken in opdracht van derden	4.982	5.322	4.859
3.5 Overige baten	1.207	308	277
	<u>48.081</u>	<u>44.467</u>	<u>42.742</u>
4. Lasten			
4.1 Personeelslasten	32.422	32.333	32.260
4.2 Afschrijvingen	1.645	2.039	1.529
4.3 Huisvestingslasten	2.396	2.468	2.421
4.4 Overige lasten	10.320	6.607	7.357
5. Financiële baten en lasten	391	431	302
	<u>47.174</u>	<u>43.878</u>	<u>43.869</u>
Totaal resultaat	<u>907</u>	<u>589</u>	<u>-1.127</u>

Kasstroomoverzicht

(Bedragen x €1.000)

	2018	2017
<u>Kasstroom uit operationele activiteiten</u>		
Resultaat	907	-1.127
Aanpassingen voor:		
- Afschrijvingen	1.645	1.529
- Mutaties voorzieningen	1.159	71
	<u>2.804</u>	<u>1.600</u>
Veranderingen in vlottende middelen:		
- Voorraden	0	0
- Vorderingen	562	1.317
- Kortlopende schulden excl schulden kredietinstellingen	-2.652	568
	<u>-2.090</u>	<u>1.885</u>
Totaal kasstroom uit operationele activiteiten	<u>1.621</u>	<u>2.358</u>
<u>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</u>		
Investeringen in materiële vaste activa	-2.343	-6.739
Desinvesteringen in materiële vaste activa	1.996	4.319
Financiële vaste activa	0	0
Totaal kasstroom uit investeringsactiviteiten	<u>-347</u>	<u>-2.420</u>
<u>Kasstroom uit financieringsactiviteiten</u>		
Aflossing langlopende schulden	-812	-812
Nieuw opgenomen leningen	615	0
Totaal kasstroom uit financieringsactiviteiten	<u>-197</u>	<u>-812</u>
Mutatie liquide middelen	<u>1.077</u>	<u>-874</u>
Beginstand liquide middelen	328	99
Beginstand kredietfaciliteit	<u>-1.488</u>	<u>-385</u>
Mutatie liquide middelen	-250	229
Mutatie kredietfaciliteit	1.327	-1.103
Eindstand liquide middelen	78	328
Eindstand kredietfaciliteit	-161	-1.488

Grondslagen voor de jaarrekening

Waardering van activa en passiva

Alle activa en passiva zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij hieronder anders is vermeld.

Consolidatie

In dit verslag is Stichting HAS KennisTransfer & Bedrijfsopleidingen volledig geconsolideerd. Voor de enkelvoudige balans en exploitatierekening van HAS Opleidingen zijn dezelfde waarderingsgrondslagen gehanteerd als voor de geconsolideerde jaarrekening.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen verkrijgingprijs, verminderd met de afschrijving op basis van economische levensduur.

Onder de materiële vaste activa vallen de onderstaande posten:

1. Gebouwen

De gebouwen betreffen de opstallen aan de Onderwijsboulevard.
Afschrijving op het pand geschiedt in 30 jaar.

2. Schooltuincomplex

Dit complex wordt afgeschreven in 15 jaar.

3. Terreinen

Hiermee bedoelen we het terrein aan de Onderwijsboulevard.
Op de terreinen wordt niet afgeschreven.

4. Inventaris en apparatuur

Deze post is gewaardeerd tegen verkrijgingprijs, verminderd met de afschrijving op basis van de verwachte economische levensduur. Het betreft hierbij inventarisgoederen waarvan de aanschaffingsprijs boven € 1.000 ligt.

Voor de afschrijving van inventaris worden verschillende afschrijvingstermijnen aangehouden afhankelijk van de verwachte economische levensduur van het inventarisgoed. De volgende afschrijvingstermijnen worden aangehouden:

- Computerapparatuur en a.v. middelen	: 3 tot 5 jaar
- Software	: 4 jaar
- Algemene inventaris en meubilair	: 5 tot 20 jaar
- Inventaris en inrichting laboratoria	: 5 tot 12 jaar

Financiële vaste activa

De financiële vaste activa zijn opgenomen tegen verkrijgingprijs.

Vorderingen en liquide middelen

De vorderingen en liquide middelen zijn opgenomen tegen nominale waarde.

Op de liquide middelen zijn de reguliere courantrekeningen bij banken.

Eigen vermogen

In het eigen vermogen is het resultaat over 2018 verwerkt.

Het eigen vermogen bestaat uit een algemene reserve en een bestemmingsreserve privaat, zijnde de algemene reserve van Stichting HAS Kennis Transfer & Bedrijfsopleidingen.

Voorzieningen

De voorzieningen zijn onderverdeeld in 2 categorieën:

1. Personeelsvoorzieningen

Hierin zijn opgenomen:

- Voorziening inzake uitkeringen voor jubilea, deze voorziening is opgenomen tegen contante waarde met een rente voet van 0,4%. Voorheen is deze voorziening opgenomen tegen een contante waarde met een rente voet van 4%. De afspraak is gemaakt om de extra dotatie, in verband met de aanpassing in rente %, gelijkmatig te verdelen over 4 jaar. In 2017 is de eerste extra dotatie opgenomen;
- Voorziening voor wachtgeldverplichtingen, deze voorziening is opgenomen tegen nominale waarde;
- Voorziening voor Duurzame inzetbaarheidsuren, in deze voorziening zijn de uren opgenomen waarbij het spaardoel een Sabbatical is. Deze voorziening is opgenomen tegen nominale waarde, de eerste dotatie aan de voorziening is in 2017 gedaan;
- Voorziening Werktijdvermindering senioren (WS), in deze voorziening zijn de medewerkers opgenomen die per balansdatum deelnemen aan de WS regeling voor de gehele looptijd van de regeling. Deze voorziening is opgenomen tegen nominale waarde en de eerste dotatie is in 2018 gedaan.

2. Overige voorzieningen

Hierin is opgenomen:

- Voorziening groot onderhoud: Jaarlijks wordt een bedrag gedoteerd aan de voorziening groot onderhoud op basis van het meerjarenonderhoudsplan. De werkelijke kosten worden jaarlijks ten lasten van de voorziening gebracht.
- Voorziening projectrisico, de eerste dotatie aan deze voorziening heeft plaatsgevonden in 2018 en de voorziening is opgenomen tegen nominale waarde.

Pensioenverplichtingen

Voor HAS Hogeschool geldt dat de pensioenverplichtingen worden gefinancierd door afdrachten aan het bedrijfstakpensioenfonds ABP. Voor HAS KennisTransfer & Bedrijfsopleidingen geldt dat de pensioenverplichtingen worden afgedragen aan een bedrijfspensioenverzekeraar, te weten Delta Lloyd. Voor beide geldt dat de pensioenverplichtingen worden gewaardeerd volgens de "verplichting aan de pensioenuitvoerder benadering", In deze benadering wordt de aan de pensioenuitvoerder te betalen premies als last in de staat van baten en lasten verantwoord.

Kortlopende schulden

Onder de kortlopende schulden zijn de volgende posten opgenomen:

1. De aflossingsverplichtingen voor het komende jaar met betrekking tot de langlopende leningen.

2. De vooruit ontvangen termijnen OHW, dit betreft het saldo van kosten en vooruit ontvangen bedragen inzake onderhanden projecten bij voornamelijk HAS Kennis Transfer & Bedrijfsopleidingen.
3. De vooruit ontvangen subsidies EZ, dit betreffen vooruit ontvangen bedragen met betrekking tot nog niet (volledig) uitgevoerde projecten bij HAS Hogeschool. De in deze projecten reeds geïnvesteerde kosten zijn opgenomen in de exploitatierekening.

Projectadministratie

Voor nagenoeg alle uitgevoerde projecten wordt voor wat betreft de inzet van uren gebruik gemaakt van het systeem URS (Uren Registratie Systeem). In dit systeem worden alle gerealiseerde uren door alle medewerkers die werken op projecten geregistreerd. Voor een groot deel van de projecten worden de personele kosten aan de projecten toegerekend op basis van de uren per project per medewerker.

De voor de berekening van de personele kosten gehanteerde uurtarieven zijn ontleend aan de 'Tabel Integrale loonkosten per salarisschaal in 2017' volgens handleiding Overheidstarieven 2017. Hierbij is het gemiddelde tarief gehanteerd dat geldt voor de schalen 3 t/m 9, 10 t/m 12 en groter dan 12.

Bepaling van het exploitatiesaldo

Alle baten en lasten zijn gebaseerd op het toerekeningbeginsel en het realisatiebeginsel.

Zoals in de toelichting op de exploitatierekening wordt vermeld sluiten de rijksbijdragen aan bij het jaaroverzicht 2018, dat ontvangen is van het ministerie.

De overige subsidies EZ, post 3.1.2., en de overige overheidsbijdragen, post 3.2.2. betreffen de middelen besteed aan de uitvoering van diverse projecten. Zie de projectspecificaties als bijlagen in deze jaarrekening.

Post 3.4 Baten werken in opdracht van derden betreft de projecten in het verslagjaar van Stichting HAS kennis Transfer & Bedrijfsopleidingen en de besteding van overige subsidies in HAS Hogeschool projecten.

Rapporteringvaluta

Deze jaarrekening is opgesteld in euro's.

Richtlijnen

De jaarrekening is opgesteld overeenkomstig RJ 660 Onderwijsinstellingen.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode.

Toelichting op de geconsolideerde balans 2018

(Bedragen x €1.000)

1. Activa

Materiële vaste activa

	1.2.1.1 Gebouwen	In uitvoering en vooruit- betaling gebouwen	1.2.1.2 Terreinen	1.2.2.1 Inventaris HAS	In uitvoering en vooruit- betaling inventaris	1.2.2.2 Inventaris HKT	Totaal
Aanschafprijs t/m 2017	29.942	0	3.434	15.600	1.804	335	51.115
Cumulatieve afschr. tm 2017	12.473	0	0	11.617	0	326	24.416
Boekwaarde per 1-1-2018	17.469	0	3.434	3.983	1.804	9	26.699
Investerings in 2018	0	0	0	2.343	0	0	2.343
Desinvesteringen in 2018	0	0	211	0	1.785	0	1.996
Afschrijvingen in 2018	758	0	0	881	0	6	1.645
	16.711	0	3.223	5.445	19	3	25.401
Aanschafprijs 31-12-2018	29.942	0	3.223	17.943	19	335	51.462
Cumulatieve afschr t/m 2018	13.231	0	0	12.498	0	332	26.061
Boekwaarde per 31-12-2018	16.711	0	3.223	5.445	19	3	25.401

Onder de post 1.2.1.2 "Terreinen" is een desinvestering opgenomen, dit betreft de grond onder het Helicon gebouw. Deze grond is in 2018 verkocht.

Onder de post "In uitvoering en vooruitbetaling inventaris" waren in 2017 investeringen opgenomen voor onder andere de projecten "IT plan" en "Het Nieuwe werken". Beide projecten zijn in 2018 afgerond en geactiveerd vandaar de desinvestering bij de post "in uitvoering en vooruitbetaling inventaris" en vervolgens de investering bij de post 1.2.2.1.

	31-12-2018	31-12-2017
1.5 Vorderingen		
1.5.1 Debiteuren	829	1.034
1.5.7 Overige vorderingen	327	567
1.5.8 Overlopende activa	1.151	867
1.5.9 Af: voorziening voor oninbaarheid	-66	-76
<u>Vorderingen</u>	<u>2.242</u>	<u>2.392</u>

De vergelijkende cijfers van 2017 onder categorie 1.5.7 zijn aangepast. Dit doordat er onterecht in 2017 geen saldering heeft plaatsgevonden van de vooruit ontvangen en vooruitbetaalde posten. Hierdoor is in 2017 zowel het bedrag onder 1.5.7 Overige vorderingen als onder 2.4.9 Overige kortlopende schulden per 31-12-2017 te hoog verantwoord. Deze saldering is nu wel toegepast en vandaar zijn de vergelijkende cijfers aangepast in deze categorieën.

De post overlopende activa (1.5.8) bestaat met name uit een bedrag dat de HAS Opleidingen nog dient te ontvangen van de Gemeente Venlo en de Provincie Limburg.

Uitsplitsing vorderingen:

1.5.7.1	Personeel	0	0
1.5.7.2	Overige	327	567
	<u>Overige vorderingen</u>	<u>327</u>	<u>567</u>
1.5.8.1	Vooruitbetaalde kosten	1.109	663
1.5.8.2	Verstreckte voorschotten	5	6
1.5.8.3	Overige overlopende activa	37	198
	<u>Overlopende activa</u>	<u>1.151</u>	<u>867</u>
1.5.9.1	Stand per 1-1	-76	-92
1.5.9.2	Onttrekking	10	16
1.5.9.3	Dotatie	0	0
	<u>Af: Voorzieningen wegens oninbaarheid</u>	<u>-66</u>	<u>-76</u>
1.7	Liquide middelen		
1.7.1	Kasmiddelen	0	0
1.7.2	Tegoeden op bank- en girorekeningen	78	328
	<u>Liquide middelen</u>	<u>78</u>	<u>328</u>

2. Passiva

2.1 Eigen vermogen

	Stand per 1-1-2018	Resultaat 2018	Overige mutaties	Stand per 31-12-2018
2.1.1 Algemene Reserve	8.775	752	0	9.527
2.1.3 Bestemmings reserve privaat	-1.763	155	0	-1.608
<u>Eigen Vermogen</u>	7.012	907	0	7.919

2.2 Voorzieningen

	Stand per 1-1-2018	Dotaties in 2018	Onttrekkingen/ vrijval in 2018	Stand per 31-12-2018	Kortlopend deel < 1 jaar	Langlopend deel > 1 jaar
2.2.1 Personeelsvoorzieningen	851	771	159	1.463	224	1.239
2.2.3 Onderhoudsvoorziening	484	178	6	656	66	590
2.2.3 Voorziening projectrisico	0	375	0	375	375	0
<u>Voorzieningen</u>	1.335	1.324	165	2.494	665	1.829

In de categorie 2.2.1 Personeelsvoorziening is in 2018 de voorziening Werktijdvermindering Senioren (WS) als nieuwe voorziening opgenomen. In de categorie 2.2.3 is de voorziening projectrisico als nieuwe voorziening opgenomen in 2018.

2.3 Langlopende schulden

	Stand per 1-1-2018	Aangegane Leningen in 2018	Aflossingen in 2018	Stand per 31-12-2018	Looptijd > 5 jaar	Rentevoet
2.3.3 Rabobank 's Hertogenbosch	843	0	123	720	104	5,15
2.3.3 Rabobank 's Hertogenbosch	701	0	142	559	0	3,25
2.3.3 Rabobank 's Hertogenbosch	1.693	0	80	1.613	1.213	3,45
2.3.3 Rabobank 's Hertogenbosch	3.444	0	266	3.178	1.844	3,00
2.3.3 Rabobank 's Hertogenbosch	1.884	0	200	1.684	767	3,00
2.4.3 Schuld OCW	0	715	0	715	215	0
	8.565	0	811	8.469		
Aflossingsverplichting in t+1	812			912		
<u>Totaal langlopende schulden</u>	<u>7.753</u>			<u>7.557</u>		

2.3.3 Rabobank schulden

Voor de langlopende leningen zijn de volgende zaken als zekerheid gesteld:

- Een bankhypothec van € 13.000.000 voor Onderwijsboulevard 219 en 221 te 's-Hertogenbosch;
- Verpanding van huidige en toekomstige inventaris exclusief informatica;
- Een solvabiliteitseis van tenminste 30%.

De huidige hypothecaire leningen, lopende bij de Rabobank, worden in februari 2019 geheel afgelost.

Deze leningen worden direct, via schatkistbankieren, geherfinancierd voor een bedrag van € 7.753.000.

Daarnaast is er via schatkistbankieren een rekening courant faciliteit toegekend ter hoogte van

€ 3.600.000. Deze rekeningcourant faciliteit is opgenomen onder de kortlopende schulden (2.4.1). Een

nadere toelichting op deze rekening courant faciliteit is opgenomen onder categorie 2.4.

2.3.4 Schuld OCW

In september 2018 is er door OCW een besluit genomen met betrekking tot de terugvordering van de bekostiging met betrekking tot het zij-instroomtraject. In 2018 is er een definitief bedrag vastgesteld dat door de HAS Hogeschool terugbetaald dient te worden. Het bedrag is vastgesteld op € 715.000 en dient in 7 jaar terugbetaald te worden. Het bedrag wordt elk jaar in mindering gebracht via de Rijksbijdragen, voor het eerst in 2019. Deze bedragen zijn in de begroting 2019 en de meerjarenbegroting meegenomen. De schuld ter hoogte van € 715.000 is verantwoord onder categorie 2.3.4.

	31-12-2018	31-12-2017
2.4 Kortlopende schulden		
2.4.1 Kredietinstellingen	973	2.300
2.4.2 Vooruit ontvangen termijnen Onderhanden Werk	451	510
2.4.3 Crediteuren	1.599	1.986
2.4.5 Schulden aan groepsmaatschappijen	34	0
2.4.7 Belastingen en premies sociale verzekeringen	52	138
2.4.8 Schulden ter zake pensioenen	369	354
2.4.9 Overige kortlopende schulden	1.682	1.155
2.4.10 Overlopende passiva	4.590	6.876
<u>Kortlopende schulden</u>	<u>9.750</u>	<u>13.319</u>

Onder de categorie 2.4.1 Kredietinstellingen is het kortlopende deel van de aflossingen van de leningen opgenomen inclusief de eerste terugbetalingsverplichting aan OCW met betrekking tot de Zij-instroom trajecten. Daarnaast is het negatieve saldo van de rekening courant faciliteit opgenomen. Per december 2018 is deze rekeningcourantfaciliteit via schatkistbankieren ingegaan. Er is een faciliteit van €3.600.000 toegekend en hierbij is een afbouwregeling overeengekomen.

De afbouwregeling is als volgt:

Van 1-12-2018 tot 1-06-2019 €3.600.000

Van 1-06-2019 tot 1-06-2020 €3.300.000

Vanaf 1-06-2020 10% van de Rijksbesteding.

De rente die rekening wordt gebracht op de openstaande rekening courant faciliteit is gebaseerd op de EONIA-fixing met daarbij een risico-opslag van 0,25%.

Uitsplitsing kortlopende schulden:

2.4.7.1 Loonheffing	2	5
2.4.7.2 Omzetbelasting	50	133
<u>Belastingen en premies sociale verzekeringen</u>	<u>52</u>	<u>138</u>
2.4.9.1 Werk door derden	0	0
2.4.9.2 Overige	1.682	1.155
<u>Overige kortlopende schulden</u>	<u>1.682</u>	<u>1.155</u>
2.4.10.1 Vooruit ontvangen college- en les gelden	2.988	3.241
2.4.10.2 Vooruit ontvangen subsidies geoormerkt	535	2.551
2.4.10.5 Reservering vakantietoeslag	1.061	1.077
2.4.10.8 Overige	6	7
<u>Overlopende passiva</u>	<u>4.590</u>	<u>6.876</u>

Niet uit balans blijvende verplichtingen

Helicon

Aan Helicon is eind 2007 een stuk grond in erfpacht gegeven ten behoeve van realisatie van nieuwbouw van een schoolgebouw en aanverwante ruimte. Eind 2018 is de grond onder het Helicon gebouw verkocht aan Helicon waardoor de erfpacht constructie per december 2018 is vervallen.

Leasecontracten

Per ultimo balansdatum zijn er leasecontracten afgesloten voor 4 personenauto's met een totale fiscale waarde van € 148.617. Er is één leasecontract met een looptijd van 5 jaar, één met een looptijd van 4 jaar, één met een looptijd van 3 jaar en 7 maanden, één met een looptijd van 3 jaar en 6 maanden. De totale leaselast, exclusief btw, per jaar is € 35.605. In 2018 zijn er vijf leasecontracten opgezegd waarvoor geen nieuwe leasecontracten zijn gesloten. Er lopen per ultimo balansdatum twee shortlease contracten.

Huur Hooge Donken

Vanaf 1 augustus 2013 huurt HAS Hogeschool een deel van het gebouw Hooge Donken te 's-Hertogenbosch. Dit is wegens ruimtegebrek als gevolg van de groei. Er is een huurovereenkomst afgesloten met een looptijd van 5 jaar. De gemiddelde jaar huur is € 213.272. Het huidige huurcontract is met een jaar verlengd en eindigt op 30 juni 2019.

Huur contract HAS Venlo

In oktober 2012 is een huurovereenkomst aangegaan voor de huur van een pand in Venlo. Dit is voor de nieuwe vestiging van de HAS in Venlo die in september 2013 van start is gegaan. Het huurcontract loopt van 1 maart 2013 tot en met 31 augustus 2023. Er is een opzegtermijn van 12 maanden. De huurprijs op jaarbasis per 1-1-2018 bedraagt € 286.351.

Voorschot EZ/OCW

Als gevolg van de groei van de HAS heeft het Ministerie van EZ in 2010 een faciliteit toegekend van € 2.000.000 (zie post 2.4.10.8 in de balans en 3.1.2.2 in de staat van baten en lasten). EZ heeft aangegeven dat de HAS deze faciliteit in 2012 tot en met 2016 mag inzetten als aanvulling op de rijksbijdrage als dekking op het tekort als gevolg van de groei en het t-2 effect.

Dit wordt door de HAS als volgt ingezet:

2012: € 440.000, 2013: € 507.000, 2014: € 400.000, 2015: € 343.000, 2016: € 310.000.

Hieronder worden de ingeschreven en bekostigde studentaantallen vanaf 2011 weergegeven waardoor de groei van de studenten zichtbaar is:

Jaar	Ingeschreven per 1 oktober	Bekostigd in rijksbijdragen
2011	2.082	1.536
2012	2.323	1.754
2013	2.586	1.904
2014	2.798	2.076
2015	3.042	2.285
2016	3.352	2.454
2017	3.671	2.610
2018	3.677	2.856

Aflossing van deze faciliteit is aan de orde in het jaar volgend op de een periode van twee opeenvolgende jaren waarin geen substantiële stijging (< 5%) dan wel daling van de studentaantallen wordt waargenomen. De aflossing wordt op basis van de daling berekend en gecorrigeerd op de rijksbijdrage. Op basis van onze prognose tot en met 2025 is er geen sprake van een daling van de studentaantallen en is van aflossing niet aan de orde.

Met de overgang van alle agrarische hogescholen naar het Ministerie van OCW is dit voorschot ook overgeheveld van het Ministerie van EZ naar het Ministerie van OCW.

Lening Provincie Limburg

Hogeschool HAS is in 2013 gestart met het aanbieden van onderwijs en onderzoek in vestiging Venlo. De HAS heeft als doel het uitbreiden van het aantal studenten op de vestiging in Venlo. Daarnaast dient de HAS Hogeschool een bijdrage te leveren aan de economische versterking van de regio. Als gevolg van de achtergestelde bekostiging van studenten in het hoger onderwijs (T-2 effect) en het bezettingsverlies in personeel en huisvesting en extra kosten voor studentenuwerving heeft de Provincie Limburg een geldlening aan de HAS ter beschikking gesteld van € 2.500.000 voor de vestiging van HAS Hogeschool in Venlo. De Provincie Limburg heeft aangegeven dat de HAS Hogeschool deze lening mag inzetten in de periode 2016 tot en met 2022 om de jaarlijkse exploitatietekorten als gevolg van met name de T-2 systematiek voor de vestiging Venlo te kunnen dekken.

De lening heeft een looptijd van 30 jaar. De lening dient afgelost te worden voor het eerst in 2023 mits aan de voorwaarden wordt voldaan dat er een positieve marge van 3% wordt gehaald voor de vestiging in Venlo. Indien in het eerste jaar een marge van 3% voor de vestiging in Venlo gehaald wordt dient er in het jaar erna voor het eerst afgelost te worden. De verwachting is dat aan de voorwaarden van 3% positieve marge niet voldaan kan worden, vandaar dat de lening niet is opgenomen in de cijfers.

Brightbox

Op 1 oktober 2014 is de HAS een samenwerkingsovereenkomst aangegaan met Phillips en Botany voor het ontwikkelen en exploiteren van een Completely Controlled Growing System onder de naam Brightbox. De maximale bijdrage van HAS hiervoor is € 366.000 exclusief btw. De bijdrage wordt verspreid over de periode van 2015 tm 2019. In 2017 is de meerjaren exploitatie begroting herzien wat heeft geleid tot een toename van de kosten met € 230.000. Hierover zijn door de drie partijen afspraken gemaakt. Door Brightbox anders te benaderen, de faciliteit in drieën te splitsen, kunnen de kosten terug gebracht worden. Iedere partij kan individueel de faciliteit voor eigen mogelijkheden gebruiken. In 2018 zijn er samen met de andere twee partijen heldere afspraken gemaakt over de afwikkeling van Brightbox. Per 1 november 2019 gaan Botany en Phillips samen verder, de HAS Hogeschool zal enkel nog inhoudelijk betrokken blijven.

Den Deel

Op 1 januari 2016 is er een gebruikersovereenkomst aangegaan met NCB onroerend Goed BV voor de huur van "Den Deel", dit is de bedrijfsruimte die gebouwd is tussen het gebouw Agri-FoodPlaza (Onderwijsboulevard 223) en de Has Hogeschool (Onderwijsboulevard 221). De gebruikersovereenkomst is aangegaan voor 1 jaar, tot en met 31 december 2016 en wordt automatisch verlengd met telkens 1 jaar. Er is een opzegtermijn van 3 maanden. De gebruikersvergoeding is op jaarbasis € 112.370.

Overige contracten

Voor de inkoop van energie participeert HAS Hogeschool in een inkoopcollectief van de Bossche Energie Coalitie (BEC). Hierbij is de energie contractueel ingekocht van 2016 t/m 2020.

Voor het schoonmaakonderhoud is per 1 oktober 2017 een contract afgesloten met Asito voor de duur van 2 jaar.

Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten 2018

(Bedragen x €1.000)

	Werkelijk 2018	Begroot 2018	Werkelijk 2017	
<u>BATEN</u>				
3.1	Rijksbijdragen			
3.1.1	Rijksbijdragen OCW/EZ	30.131	28.504	25.729
	Rijksbijdragen	30.131	28.504	25.729

In 2017 is onder de post overige subsidies de bestedingen van diverse subsidies gedurende kalenderjaar 2017 verantwoord. In 2018 is deze post verschoven naar de categorie 3.2.2 aangezien de post daar verantwoord dient te worden hierbij zijn ook de vergelijkende cijfers van 2017 aangepast.

3.2	Overige overheidssubsidies en subsidies overige overheden			
	Overige overheidsbijdr. + sub.			
3.2.2	overige overheden	4.913	3.073	5.222
		4.913	3.073	5.222

Uitsplitsing overige overheidsbijdragen en subsidies overige overheden:

3.2.2.2	Overige gemeentelijke bijdragen	1.136	1.909	2.066
3.2.2.3	Overige overheden	3.777	1.164	3.156
		4.913	3.073	5.222

Onder de post 3.2.2.2 is de subsidie voor de vestiging in Venlo verantwoord. Onder de post 3.2.2.3 worden de bestedingen van diverse subsidies gedurende het kalenderjaar 2018 verantwoord. In de jaarrekening 2017 was deze post onder de categorie 3.1.2 verantwoord. In deze jaarrekening hebben we de vergelijkende cijfers aangepast.

3.3	Collegegelden			
3.3.3	Collegegelden HBO	6.848	7.260	6.655
		6.848	7.260	6.655

De collegegelden zijn opgenomen volgens het baten- en lastenstelsel. Dit betekent dat 8/12 van de collegegelden van studiejaar 2017/2018 en 4/12 van de collegegelden van studiejaar 2018/2019 hierboven zijn opgenomen. Restituties van collegegelden zijn reeds op bovenstaande bedragen in mindering gebracht. Vanaf 1-9-2018 is de regeling halvering collegegeld voor de eerstejaars studenten ingegaan. Hiervoor is de HAS Hogeschool gecompenseerd via de Rijksbijdragen.

De hoogte van de collegegelden is als volgt vastgesteld:		
	2017/2018	2018/2019
Wettelijke collegegeld	€ 2.006	€ 2.060
Instellingscollegegeld	€ 6.675	€ 7.075

	Werkelijk 2018	Begroot 2018	Werkelijk 2017
3.4 Baten in opdracht van derden			
3.4.1 Contractonderwijs	1.266		1.641
3.4.2.1 Internationale organisaties	487		0
3.4.2.3 NWO	259		390
3.4.2.5 Overige non profit	92		1.634
3.4.3 Overige baten werken in opdracht van derden	<u>2.878</u>	<u>5.322</u>	<u>1.194</u>
	<u>4.982</u>	<u>5.322</u>	<u>4.859</u>

Uitsplitsing baten in opdracht van derden:

3.4.3.1 Inburgeringscontracten	0		0
3.4.3.2 Participatiebudget	0		0
3.4.3.3 Ov. baten in opdracht van derden	<u>2.878</u>		<u>1.194</u>
<u>Overige baten in opdr van derden</u>	<u>2.878</u>		<u>1.194</u>

3.5 Overige baten

3.5.1 <u>Verhuur</u>			
3.5.1.2 Overig verhuur	15	16	11
3.5.1.3 Erfpacht	<u>27</u>	<u>28</u>	<u>27</u>
	<u>42</u>	<u>44</u>	<u>38</u>
3.5.2 <u>Detachering personeel</u>			
3.5.2.2 Overige doorberekeningen personeel	<u>143</u>	<u>140</u>	<u>81</u>
	<u>143</u>	<u>140</u>	<u>81</u>
3.5.6 <u>Overige baten</u>			
3.5.6.1 Internationalisering	44	10	20
3.5.6.2 Faciliteiten	35	46	41
3.5.6.3 Vrijval voorzieningen	0	0	0
3.5.6.4 Diverse overige baten	<u>943</u>	<u>68</u>	<u>97</u>
<u>Overige baten</u>	<u>1.022</u>	<u>124</u>	<u>158</u>

	Werkelijk 2018	Begroot 2018	Werkelijk 2017
4.1 Personeelslasten			
4.1.1 Lonen en salarissen	30.076	30.539	30.508
4.1.2 Overige personele lasten	2.577	1.974	1.951
4.1.3 Af: Uitkeringen	-231	-180	-199
	32.422	32.333	32.260

Aantal fte:

Aantal fte HAS Opleidingen	364,33	373,68	365,93
Aantal fte HAS Kennistransfer & BO	18,52	32,77	28,39
Totaal aantal fte	382,85	406,45	394,32

De specificatie van de bezoldiging van de bestuurders en toezichhouders is opgenomen in bijlage 3 op pagina 37.

Uitsplitsing personeelslasten:

4.1.1.1 Bruto lonen en salarissen	23.693		24.236
4.1.1.2 Sociale lasten	3.008		3.028
4.1.1.3 Pensioenpremies	3.375		3.244
<u>Lonen en salarissen</u>	30.076	30.539	30.508

4.1.2.1 Dotaties personele voorzieningen	761	233	151
4.1.2.2 Personeel niet in loondienst	971	717	873
4.1.2.3 Overig	845	1.024	927
<u>Overige personele lasten</u>	2.577	1.974	1.951

4.2 Afschrijvingen

4.2.2 <u>Materiële vaste activa</u>			
4.2.2.1 Afschrijving huisvesting	758	760	630
4.2.2.2 Afschrijving inventaris en app.	887	1.279	899
<u>Afschrijvingen</u>	1.645	2.039	1.529

	<u>werkelijk 2018</u>	<u>begroot 2018</u>	<u>werkelijk 2017</u>
4.3 Huisvestingslasten			
4.3.1 Huur	658	669	655
4.3.2 Verzekeringen	48	48	47
4.3.3 Onderhoud	505	523	524
4.3.4 Energie en water	493	493	451
4.3.5 Schoonmaakkosten	373	410	410
4.3.6 Heffingen	150	149	158
4.3.8 Overige	169	176	176
<u>Huisvestingslasten</u>	<u>2.396</u>	<u>2.468</u>	<u>2.421</u>

De afschrijvingskosten van de gebouwen zijn opgenomen onder post 4.2.2.1. De rentelasten in verband met de financiering van de huisvesting zijn opgenomen onder post 5.5.

4.4 Overige lasten			
4.4.1 <u>Administratie- en beheerslasten</u>			
4.4.1.1 Administratie	349	416	396
4.4.1.2 Dienstreizen	238	310	242
4.4.1.3 Controle jaarrekening en externe advieskosten	1.421	968	639
4.4.1.4 PR activiteiten	621	649	790
4.4.1.5 Representatiekosten	64	51	52
4.4.1.6 Overige administratie- en beheerslasten	264	225	225
4.4.1.8 Acquisitiekosten HAS Kennis Transfer	26	35	48
	<u>2.983</u>	<u>2.654</u>	<u>2.392</u>

Uitsplitsing Accountantslasten:

4.4.1.3.1 Honorarium onderzoek jaarrekening	98	43
4.4.1.3.2 Honorarium andere controleopdrachten	5	22
4.4.1.3.3 Honorarium fiscale adviezen	0	2
4.4.1.3.4 Honorarium andere niet controle diensten	0	19
<u>Accountantslasten</u>	<u>103</u>	<u>86</u>

	<u>werkelijk 2018</u>	<u>begroot 2018</u>	<u>werkelijk 2017</u>
4.4.2	<u>Inventaris, apparatuur en leermiddelen</u>		
4.4.2.1	89	124	86
4.4.2.2	166	178	211
4.4.2.3	580	531	382
4.4.2.4	55	24	19
4.4.2.5	696	677	202
4.4.2.6			
Kosten licenties informatica en leasing computers	511	533	584
	<u>2.097</u>	<u>2.067</u>	<u>1.484</u>
4.4.3	<u>Dotatie overige voorzieningen</u>		
4.4.3.1	0	20	0
4.4.3.2	375	0	0
	<u>375</u>	<u>20</u>	<u>0</u>
4.4.4	<u>Overige lasten</u>		
4.4.4.1	29	146	59
4.4.4.2	3.891	1.134	3.285
4.4.4.3	945	586	137
	<u>4.865</u>	<u>1.866</u>	<u>3.481</u>

Toelichting op de overige lasten:

De post 4.4.4.2 Projectkosten betreffen de niet personele projectkosten van Has Opleidingen en HAS Kennis Transfer & Bedrijfsopleidingen. Daarnaast zijn in deze categorie de betalingen aan onze partners in de Centre of Expertise projecten opgenomen waarvan de HAS penvoerder is. Deze betalingen zijn in de begroting niet opgenomen.

Onder de post 4.4.4.3 Overige kosten is onder andere de Schuld OCW opgenomen met betrekking tot de terugvordering van de bekostiging van de Zij-instroom trajecten ter hoogte van € 715.000. Daarnaast worden onder andere ook de kosten van de strategische plannen van Has Hogeschool hier verantwoord.

Analyse van het resultaat

Werkelijk 2018 Begroot 2018 Verschil Begroot 2019

3. BATEN

3.1 Rijksbijdragen 30.131 28.504 1.627 33.746

In 2018 heeft de HAS een bijgestelde/hogere rijksbijdragen ontvangen, deels ter compensatie van de halvering collegegeld, deels ter compensatie van loon- en prijsstijging en deels ter compensatie voor de overgang naar OCW.

3.2 Overige overheidsbijdragen 4.913 3.073 1.840 602

In dit bedrag is onder andere een subsidiebedrag opgenomen voor de vestiging van de HAS in Venlo. Door het achterblijven van de leerlingenaantallen blijven ook de kosten achter op de begroting. Hierdoor kunnen we minder aanspraak maken op de subsidie (verschil -€ 272). Naast het subsidiebedrag voor Venlo is er in de begroting een verwacht subsidiebedrag opgenomen voor regionale ontwikkelingen, dat in werkelijkheid niet is gerealiseerd (verschil € 500).

Onder de post 3.2 overige overheidsbijdragen worden ook de overige bijdragen vanuit het Ministerie van LNV verantwoord. Vanuit dit Ministerie zijn er meer inkomsten aan overige bijdragen ontvangen voor de projecten. Deze post zorgt voor een afwijking ten opzichte van de begroting aangezien de post netto is begroot, terwijl in de werkelijke cijfers de bruto opbrengsten inclusief ontvangsten voor partners zijn verantwoord. De afwijking ten opzichte van de begroting moet in relatie tot de post 4.4.4.2 Materiële kosten in projecten worden gezien.

3.3 Collegegelden 6.848 7.260 -412 6.437

Het verschil in opbrengst collegegeld ten opzichte van de begroting wordt veroorzaakt door een hogere uitval van studenten. Een andere oorzaak van het achterblijven van de collegegelden ten opzichte van de begroting is de maatregel van de halvering van collegegeld voor de eerstejaars studenten. Deze maatregel was tijdens het opstellen van de begroting nog niet bekend. Deze halvering wordt gecompenseerd middels extra rijksbijdragen (zie de toelichting bij categorie 3.1).

3.4 Baten werken in opdr. van derden 4.982 5.322 -340 6.028

Deze post betreft de inkomsten met betrekking tot alle projecten die niet door EZ worden gefinancierd. Tegenover deze baten staan ook extra projectkosten die zijn opgenomen onder de post 4.4.4.2 Materiële kosten in projecten.

3.5 Overige baten 1.207 308 899 184

De overige baten zijn hoger dan begroot met name door een opbrengst voor de verkoop van de grond onder het Heli-con gebouw.

Totaal baten 48.081 44.467 3.614 46.997

	Werkelijk 2018	Begroot 2018	Verschil	Begroot 2018
--	-----------------------	---------------------	-----------------	---------------------

4. Lasten

4.1 Personele lasten	32.422	32.333	89	33.867
-----------------------------	---------------	---------------	-----------	---------------

In totaal liggen de personele lasten net wat boven begroting. Wanneer we naar de categorieën afzonderlijk kijken dan blijven de loonkosten (4.1.1) bij de HAS achter op begroting door het niet of later invullen van vacatures waarin in de begroting al was voorzien. In de lasten zijn ook de CAO verhogingen meegenomen die tijdens het opstellen van de begroting nog niet bekend waren. Bij HAS KennisTransfer & BO is de formatie met name vanaf september 2018 afgenomen. Bij de overige personele lasten (categorie 4.1.2) zien we de grootste overschrijding van het budget wat met name wordt veroorzaakt door een grote dotatie aan de personele voorzieningen. Het gaat om de dotatie aan de voorziening Werktijdvermindering Senioren. Met deze voorziening is in de begroting geen rekening gehouden aangezien deze toen nog niet bekend was. Daarnaast zien we een overschrijding bij de post personeel niet in loondienst, dit wordt met name veroorzaakt door het extern invullen van vaste vacatures bij het AOP personeel en de kosten voor externe minors die niet zijn begroot. De overige personele lasten laten een onderschrijding zien als gevolg van een aantal besparingen.

4.2 Afschrijvingen	1.645	2.039	-394	1.843
---------------------------	--------------	--------------	-------------	--------------

De afschrijvingskosten zijn lager dan begroot als gevolg van uitstel van investeringen en vertraging in oplevering van project investeringen in IT plan en Vlekkenplan (Nieuwe werken plan). Daarnaast zijn een aantal begrote investeringen niet doorgevoerd.

4.3 Huisvesting	2.396	2.468	-72	2.668
------------------------	--------------	--------------	------------	--------------

De huisvestingslasten zijn lager dan begroot. Er zijn meevallers in de schoonmaakkosten, onderhoud en huur. Dit laatste hangt samen met lagere huurkosten in Venlo als gevolg van het nog niet in gebruik nemen van extra ruimte.

4.4 Overige lasten	10.320	6.607	3.713	7.526
---------------------------	---------------	--------------	--------------	--------------

De overschrijding op deze post wordt veroorzaakt door meerdere categorieën:

1. 4.4.1 Administratie- en beheerlasten, deze overschrijding wordt met name veroorzaakt door de externe advieskosten op gebied van financiën en roostering. Deels worden deze posten gecompenseerd met interne projecten van de diensten die niet zijn uitgevoerd. Daarnaast laten de telefoon- en datakosten en de porti kosten een onderschrijding van het budget zien.
2. 4.4.2 Inventaris, apparatuur en leermiddelen zijn hoger dan begroot als gevolg van een overschrijding bij de praktijkfaciliteiten door het gebruik van Brightbox in Venlo.
3. 4.4.3 Dotatie aan de voorziening, hier is een nieuwe voorziening projectrisico opgenomen. Hierin zijn een aantal risico projecten opgenomen. Deze risico's zijn niet de begroting opgenomen.
4. 4.4.4.2 De materiële kosten in projecten, deze post is niet volledig begroot. De reden hiervan is dat de projectinkomsten enkel netto zijn begroot.
5. 4.4.4.3 Onder de overige kosten zijn onder andere de kosten van de strategische plannen opgenomen. Hier zijn echter in de loop van 2018 bezuinigingen doorgevoerd waardoor de kosten achter blijven bij de begroting. Naast deze kosten is ook de schuld aan OCW opgenomen in deze categorie. In 2018 is door het Ministerie van OCW hier een besluit in genomen dat er door de HAS Hogeschool € 715.000 terug betaald dient te worden in verband met de Zij-instroomtrajecten.

5 Financiële baten en lasten	391	431	-40	233
-------------------------------------	------------	------------	------------	------------

De rentelasten zijn lager dan begroot doordat er in de begroting is uitgegaan van herfinanciering in 2018 met daarbij een extra lening van € 8.000.000. De aanvraag herfinanciering is in 2018 opnieuw ingediend bij het Ministerie van OCW en betreft enkel de huidige leningen. In de lasten is de vergoedingsrente opgenomen in verband met het eerder aflossen van de Rabobank leningen.

Totaal lasten	47.174	43.878	3.296	46.137
Resultaat bedrijfsvoering	907	589	318	860

Overzicht verbonden partijen 2018

Beslissende zeggenschap

Naam	: HAS KennisTransfer & Bedrijfsopleidingen
Juridische vorm	: Stichting
Statutaire zetel	: 's-Hertogenbosch
Code activiteit	: 1 + 2 + 4
Eigen vermogen per 31-12-'18	: -/- € 1.608.057
Resultaat 2018	: € 155.368
Omzet 2018	: € 4.492.891*
Consolidatie	: Ja

* Dit betreft de gefactureerde omzet in 2018.

Stichting HAS KennisTransfer & Bedrijfsopleidingen verzorgt opleidingen, trainingen, toepassingsgericht onderzoek en advies. HAS Kennis Transfer & Bedrijfsopleidingen maakt daarbij gebruik van faciliteiten en personele capaciteit van de HAS Hogeschool. De daarmee samenhangende kosten worden onderling verrekend tegen kostprijs. Er is geen formele aansprakelijkheidsstelling overeengekomen.

Overige verbonden partijen

Naam	: Stichting Ecosystemen Agrofood Zuidelijk Nederland
Juridische vorm	: Stichting
Statutaire zetel	: 's-Hertogenbosch
Code activiteit	: 4

Specificatie code activiteit:

1. Contractonderwijs
2. Contractonderzoek
3. Onroerende zaken
4. Overig

Bijlage 2: Model G

Bedragen x k€

Code	Omschrijving	Penvoerder	Kenmerk	Datum	Bedrag toewijzing	Ontvangen per 01-01-2018	Lasten per 1-1-2018	Stand per 1-1-2018	Ontvangen in 2018	Lasten in 2018	Stand per 31-12-2018	Status	Proj soort
5513	CoE Greenports	HAS	1300006669	1-10-2012	€ 4.760	€ 4.474	€ 3.283	€ 1.191	€ -	€ 1.314	€ -123	eindafrekening	G2A
5524	CoE Food	HAS	1300015396	1-9-2013	€ 4.000	€ 3.800	€ 3.153	€ 647	€ 200	€ 847	€ -	eindafrekening	G2A
5585	CoE Open teelten	Aeres	1300017038	1-6-2013		€ 660	€ 660	€ -	€ 210	€ 250	€ -40	in uitvoering	G2B
5610	CoE Agrodier	VHL	1300015397	1-9-2013		€ 570	€ 570	€ -	€ 173	€ 337	€ -164	eindafrekening	G2A
5499	Lectoraat Groene gezondheid	HAS	4850010779336	1-1-2013	€ 480	€ 360	€ 323	€ 37	€ -	€ 66	€ -29	in uitvoering	G2B
5672	Lectoraat Nieuwe business modellen	HAS	GPL14004	1-6-2015	€ 400	€ 248	€ 214	€ 34	€ 90	€ 71	€ 53	in uitvoering	G2B
5572	Impuls primaire opleidingen	HAS		1-1-2015	€ 620	€ 620	€ 440	€ 180	€ -0	€ 93	€ 87	in uitvoering	G2B
18400371	Doorstroomprogramme MBO-HBO	HAS	DHBO19001/40205	1-11-2018	€ 106	€ -	€ -	€ -	€ 26	€ -	€ 26	in uitvoering	G1

Toelichting G model 2018

5513 Center of Expertise Greenports

5524 Center of Expertise Food

Van deze bovenstaande projecten is Has Opleidingen de penvoerder. De betalingen aan de partners (Aeres, In Holland en Van Hall Larenstein) zijn verwerkt onder de lasten.

Bij Center of Expertise Greenports is de stand per 31-12-2018 het nog te ontvangen bedrag van het Ministerie van Economische Zaken.

5585 Center of Expertise Open teelten

5610 Center of Expertise Agrodier

De ontvangsten en lasten betreffen de subsidiabele kosten. Het bedrag onder stand per 31-12-2018 betreft de vordering op de penvoerders.

5499 Lectoraat Groene gezondheid

Dit project loopt tot 31-05-2019.

5672 Lectoraat Nieuwe business modellen

Dit project loopt tot 31-05-2019.

5572 Impuls primaire opleidingen

In 2018 zijn een aantal investeringen gedaan ten behoeve van de primaire opleidingen. Naar verwachting wordt het restant in 2019 besteed aan een praktijkfaciliteit bij een bedrijf in de primaire sector.

18400371 Doorstroomprogramma MBO-HBO

Op 1 november 2018 is dit bedrag toegekend voor een periode van 4 jaar. In 2018 zijn nog geen activiteiten verricht ten laste van dit project.

Bijlage 3: Bezoldiging bestuurders en toezichthouders

Tabel: Bezoldiging van bestuurders

In 2018 valt de HAS Hogeschool in Klasse D met 11 complexiteitspunten. Hierdoor is het bezoldigingsmaximum per bestuurder met een fulltime dienstverband € 146.000 per jaar.

Leidinggevende topfunctionarissen:

Bedragen x €1	D.J. Pouwels	J.C.A.M. Denissen	L. Chermin
Functie (s)	Voorzitter College van Bestuur	Lid College van Bestuur	Lid College van Bestuur
Duur dienstverband in 2018	1-1 / 31-12	1-1 – 31/08	1-1 / 31-12
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	1,0	1,0
Gewezen topfunctionaris	Nee	Nee	Nee
Echte dienstbetrekking	Ja	Ja	Ja
Individueel WNT-maximum	178.000*	118.667*	146.000
Bezoldiging			
Beloning	146.342**	100.654	115.137
Belastbare onkostenvergoeding	3.000	2.000	0
Beloning betaalbaar op termijn	18.589	12.173	17.896
Subtotaal	167.931	114.827	133.033
-/- Onverschuldigd betaald bedrag			
Totaal bezoldiging	167.931	114.827	133.033
Gegevens 2017			
Duur dienstverband	1/1 – 31/12	1/1 – 31/12	1/1 – 31/12
Omvang dienstverband	1,0	1,0	1,0
Bezoldiging 2017			
Beloning	138.689	128.100	111.507
Belastbare onkostenvergoeding	3.000	3.000	0
Beloning betaalbaar op termijn	17.456	17.127	16.556
Totaal bezoldiging 2017	159.145	148.227	128.063
Individueel WNT maximum 2017	178.000	178.000	141.000

* Op deze bestuurders is het overgangsrecht bij afspraken voor de inwerkingtreding van de verlaagde sectorale maxima 2018 van toepassing. Er vindt een afbouwregeling plaats overeenkomstig de Wet Normering Topinkomens.

** Het salaris van D.J. Pouwels laat ten opzichte van 2017 een stijging zien. Dit wordt veroorzaakt door een wisseling van leaseauto, de nieuwe leaseauto heeft een hoger bijtellingspercentage.

Tabel: Uitkeringen wegens beëindiging dienstverband aan topfunctionarissen met dienstbetrekking

Bedragen x €1	J.C.A.M. Denissen
Functiegegevens	
Functie bij beëindiging dienstverband	Lid College van Bestuur
Omvang dienstverband (in fte)	1,0
Jaar waarin dienstverband is beëindigd	2018
Echte dienstbetrekking	Ja
Ontslaguitkering	
Overeengekomen uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	
Individueel toepasselijk maximum	75.000
-/- onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	0
Totaal uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	21.127
Waarvan betaald in 2018	8.219

Tabel: Bezoldiging van toezichthouders

Bedragen x € 1	J.A.M. Huijbers	A.M. v Doornmalen	J.M.M. Polman	A.A.M. Gunnewijk-Veer	E.M.M. den Brabander	E.M. Meijer	L.A.L. Faassen	A. Wouters
Functie	Voorzitter	Vice-Voorzitter	Lid	Lid	Lid	Lid	Lid	Lid
Individueel WNT max	21.900	14.600	0	14.600	14.600	14.600	14.600	11.000
Bezoldiging								
Beloning	12.000	9.000	0	6.000	6.000	6.000	6.000	4.500
Belastbare onkostenvergoeding	0	0	0	0	0	0	0	194
Beloning betaalbaar op termijn	0	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal	12.000	9.000	0	6.000	6.000	6.000	6.000	4.694
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal bezoldiging	12.000	9.000	0	6.000	6.000	6.000	6.000	4.694
Gegevens 2017								
Duur dienstverband	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 30/6	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	nvt
Bezoldiging 2017	12.000	9.000	3.000	6.000	6.000	6.000	6.000	0

De opgenomen bedragen beloning toezichthouders (I), op interimbasis zijn exclusief 21% BTW.

Enkelvoudig balans HAS Opleidingen per 31 december 2018

Bedragen x €1.000, balans na resultaatbestemming

	31-12-2018	31-12-2017
1. Activa		
<u>Vaste Activa</u>		
1.2 Materiële vaste activa		
1.2.1.1 Gebouwen	16.711	17.469
1.2.1.2. Terreinen	3.223	3.434
1.2.1.3 Inventaris en apparatuur	5.464	5.787
	<u>25.398</u>	<u>26.690</u>
1.3 Financiële vaste activa	0	0
	<u>25.398</u>	<u>26.690</u>
Vlottende activa		
1.5 Vorderingen		
1.5.1 Debiteuren	526	570
1.5.7 Overige vorderingen	249	546
1.5.8 Overlopende activa	1.114	867
	<u>1.889</u>	<u>1.983</u>
1.7 Liquide middelen		
1.7.2 Tegoeden op bank- en girorekeningen	0	3
	<u>0</u>	<u>3</u>
Totaal vlottende activa	1.889	1.986
Totaal Activa	27.287	28.676

	31-12-2018	31-12-2017
2. Passiva		
2.1 Eigen vermogen	7.919	7.012
2.2 Voorzieningen		
2.2.1 Personeelsvoorzieningen	1.460	851
2.2.3 Overige voorzieningen	1.310	592
	<u>2.770</u>	<u>1.443</u>
2.3 Langlopende schulden		
2.3.3 Kredietinstellingen	6.942	7.753
2.3.4 Schuld aan OCW	615	0
	<u>7.557</u>	<u>7.753</u>
2.4 Kortlopende schulden		
2.4.1 Kredietinstellingen	973	2.300
2.4.3 Crediteuren	1.523	1.944
2.4.5 Rekening courant Ondernemingslift +	34	0
2.4.7 Belastingen en premies sociale verzekeringen	5	32
2.4.8 Schulden terzake pensioenen	369	355
2.4.9 Overige kortlopende schulden	1.606	1.038
2.4.10 Overlopende passiva:		
2.4.10.1 Vooruitontvangen collegegelden	2.988	3.240
2.4.10.2 Vooruitontvangen subsidies	535	2.551
2.4.10.4 Vakantiegeld	1.003	1.002
2.4.10.5 Overige overlopende passiva	5	6
Overlopende passiva	<u>4.531</u>	<u>6.799</u>
Totaal kortlopende schulden	<u>9.041</u>	<u>12.468</u>
Totaal Passiva	<u>27.287</u>	<u>28.676</u>

Enkelvoudige staat van baten en lasten HAS Opleidingen 2018

(Bedragen x €1.000)

3.	<u>BATEN</u>	Werkelijk 2018	Begroot 2018	Werkelijk 2017
3.1	Rijksbijdragen	30.131	28.904	25.729
3.2	Overige overheidsbijdragen en subsidies	4.913	1.909	5.222
3.3	Collegegelden	6.848	7.260	6.655
3.4	Baten werken in opdracht van derden	1.300	1.200	1.536
3.5	Overige baten	3.310	2.582	2.708
		46.502	41.855	41.850
		46.502	41.855	41.850
4.	<u>LASTEN</u>			
4.1	Personele lasten	31.164	30.776	30.514
4.2	Afschrijvingen	1.639	2.030	1.521
4.3	Huisvestingslasten	2.397	2.468	2.405
4.4	Overige lasten	10.007	5.552	8.234
5.	Financiële baten en lasten	388	431	303
		45.595	41.257	42.977
		45.595	41.257	42.977
	Resultaat uit gewone bedrijfsvoering	907	598	-1.127
	Resultaat	907	598	-1.127
		907	598	-1.127

Toelichting op de enkelvoudige balans en staat van baten en lasten 2018

Stichting HAS Opleidingen heeft per 31-12-2018 een vordering bij HAS Kennistransfer & Bedrijfsopleidingen ter hoogte van € 1.254.000.

HAS Kennistransfer & Bedrijfsopleidingen heeft per 31-12-2018 een negatief Eigen Vermogen van € 1.608.000. Het verschil hiertussen (€ 353.000) is in de enkelvoudige balans opgenomen als voorziening in de categorie 2.2.3.

Hieronder is een uitsplitsing te zien van de opbouw van de openstaande vordering van Stichting HAS Opleidingen op HAS Kennistransfer & BO, van de hoogte van de voorziening bij de HAS Opleidingen en van het negatieve Eigen Vermogen van HAS Kennistransfer & BO.

1.3.6	Vordering HAS KennisTransfer	31-12-2018	31-12-2017
	Vordering per 1 januari	1.657.561	1.201.076
	Mutatie boekjaar	-403.291	456.485
	Vordering per 31 december	<u>1.254.270</u>	<u>1.657.561</u>
	Voorziening	-353.787	-105.864
2.2.3	Voorziening		
	Voorziening 1 januari	-105.864	0
	Dotatie/onttrekking	-247.923	-105.864
	Voorziening 31 december	<u>-353.787</u>	<u>-105.864</u>

Eigen Vermogen HAS KennisTransfer & Bedrijfsopdrachten

EV 1 januari	-1.763.425	-1.124.301
Resultaat	<u>155.368</u>	<u>-639.124</u>
EV 31 december	-1.608.057	-1.763.425

Hieronder wordt de post 2.2 Voorzieningen in de enkelvoudige balans uitgesplitst:

	Stand per 1-1-2018	Dotaties in 2018	Onttrekkingen 2018	Stand per 31-12-2018	
2.2.1	Personeelsvoorziening	851	768	159	1.460
2.2.3	Onderhoudsvoorziening	484	178	6	656
2.2.3	Voorziening projectrisico	0	300	0	300
2.2.3	Voorziening negatief vermogen HKT & BO	106	248	0	354
	Voorzieningen	1.441	1.494	165	2.770

Het verschil met de uitsplitsing van de categorie 2.2 Voorzieningen in de enkelvoudige balans ten opzichte van de geconsolideerde balans komt door:

1. De voorziening projectrisico is € 75.000 lager, dit is het HKT risico.
2. De voorzieningen negatief vermogen HKT & BO ter hoogte van € 354.000 is niet opgenomen in de geconsolideerde balans.

OVERIGE GEGEVENS

Gebeurtenissen na balansdatum

Hooge Donken

Begin 2019 is het huurcontract voor de Hooge Donken met drie jaar verlengd. Het huidige contract loopt tot en met 30 juni 2019. Het nieuwe contract loopt van 1 juli 2019 tot en met 30 juni 2022. De jaarhuur wordt gebaseerd op de jaarhuur van het voorgaande jaar en wordt geïndexeerd.

Goedkeuring door bestuur en raad van toezicht

Het College van Bestuur van Stichting HAS Hogeschool heeft de jaarrekening 2018 vastgesteld in de vergadering van 20 juni 2019.

Drs. D.J. Pouwels

Voorzitter College van Bestuur

De Raad van Toezicht van de Stichting HAS Hogeschool heeft de jaarrekening 2018 goedgekeurd in de vergadering van 20 juni 2019.

J.A.M. Huijbers

Voorzitter Raad van Toezicht

Controleverklaring 2018

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: college van bestuur en raad van toezicht van Stichting HAS Hogeschool

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2018

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2018 van Stichting HAS Hogeschool te 's-Hertogenbosch gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- geeft de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting HAS Hogeschool op 31 december 2018 en van het resultaat over 2018 in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs;
- zijn de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2018 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals opgenomen in paragraaf 2.3.1 Referentiekader van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2018.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de geconsolideerde en enkelvoudige balans per 31 december 2018;
2. de geconsolideerde en enkelvoudige staat van baten en lasten over 2018; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2018. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting HAS Hogeschool, zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Geen controlewerkzaamheden verricht ten aanzien van de anticumulatiebepaling van artikel 1.6a WNT en artikel 5 lid 1(j) Uitvoeringsregeling WNT

In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2018 hebben wij geen controlewerkzaamheden verricht op gegevens in de WNT-verantwoording, of het ontbreken daarvan, op grond van de anticumulatiebepaling van artikel 1.6a WNT en artikel 5, lid 1 onderdeel j Uitvoeringsregeling WNT. Dit betekent dat wij niet hebben gecontroleerd of er wel of niet sprake is van een normoverschrijding door een leidinggevende topfunctionaris vanwege eventuele dienstbetrekkingen als leidinggevende topfunctionaris bij andere WNT plichtige instellingen alsmede of de in dit kader vereiste toelichting juist en volledig is.

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van de Regeling jaarverslaggeving onderwijs en paragraaf 2.2.2 Bestuursverslag van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2018 is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Regeling jaarverslaggeving onderwijs, paragraaf 2.2.2 Bestuursverslag van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2018 en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs en de overige OCW wet- en regelgeving.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening, in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen.

In dit kader is het bestuur tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderwijsinstelling in staat is om haar activiteiten in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de onderwijsinstelling te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderwijsinstelling haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de onderwijsinstelling.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht, dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Tilburg, 19 juni 2019

ABAB Accountants B.V.

Was getekend

W.J.C.J. Pullens RA

Bijlage bij de controleverklaring:

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2018, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's
  - dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude,
  - van het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties, die van materieel belang zijnhet in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de onderwijsinstelling;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderwijsinstelling haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een instelling haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Wij communiceren met de Raad van Toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.